

Протидія негативному інформаційно-психологічному впливу екстремістів у сучасних умовах

Скулиш Євген Деонізіович – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,

Ірха Юрій Богданович – науковий консультант судді Конституційного Суду України

У статті висвітлюється проблема незахищеності громадян від інформаційно-психологічного впливу екстремістів. На підставі аналізу інформаційного середовища з'ясовано, що екстремісти маніпулюють інформацією з метою розширення своєї соціальної бази. Автори вказують на необхідність існування в державі ефективного механізму протидії публічній інформаційній діяльності екстремістів.

Ключові слова: деструктивна інформація, екстремізм, зловживання правами і свободами, інформаційний суверенітет, інформаційно-психологічна безпека, інформаційний вплив.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Кожна людина через свої органи чуття постійно отримує різноманітну інформацію про навколишнє середовище, а також про явища та процеси, які в ньому відбуваються. Критичний аналіз і оцінка здобутих даних допомагають їй самостійно сформувати або вибрати певну модель поведінки у тій чи іншій ситуації, визначити для себе подальші

стратегічні цілі та пріоритети. Дефіцит інформації значно спотворює уявлення особи про дійсність, не дозволяє їй адекватно й оперативно реагувати на виклики та загрози у соціумі, перешкоджає ефективній реалізації її прав, свобод і законних інтересів. За відсутності достовірної, об'єктивної, повної та своєчасної інформації діяльність індивіда може мати негативні наслідки, адже за цих умов він дуже часто схильний до обрання такого алгоритму дій, який у результаті може виявитися хибним і призведе до заподіяння шкоди йому та/або його оточенню.

Такий брак інформації зумовлюється внутрішніми та зовнішніми факторами. До внутрішніх належать, зокрема, певна людська неосвіченість, самовпевненість, правовий нігілізм, халатність, обмеженість ресурсів, а до зовнішніх – розповсюдження зацікавленими суб'єктами через засоби масової інформації та різні бази даних недостовірної, неповної або упередженої інформації. Загалом людина здатна самостійно змінити на свою користь внутрішні фактори, проте її вплив на зовнішні чинники суттєво обмежений, особливо, коли вони використовуються із неправомірною метою, в тому числі екстремістського характеру.

Результатом науково-технічного прогресу стало створення у світі потужної інформаційної інфраструктури, яка дає змогу широкому невизначеному колу суб'єктів одночасно виробляти, зберігати й вільно розповсюджувати значні обсяги інформації. З одного боку, це сприяє цивілізаційному розвитку людства, оскільки широкі верстви населення отримують доступ до знань та в подальшому продуктивно реалізують їх у різних сферах суспільного життя, проте, з іншого боку – величезний обсяг різноманітних відомостей не дозволяє людям виважено опрацювати, осмислювати, перевіряти та фільтрувати їх, що дає зацікавленим особам можливість маніпулювати індивідуальною та суспільною свідомістю для впливу на поведінку людей. На думку Л. Леонтєвої, швидкість перебігу сучасних трансформаційних суспільних процесів істотно перевищує природні можливості як їх сприйняття і розуміння, так і адаптування до них окремих осіб, великих соціальних груп людей і навіть соціальних інституцій. Вплив бурхливого зростання і поширення інформаційних технологій зумовив виразну соціальну, економічну, психологічну напругу в соціумі [1, с. 66].

Ми живемо в добу інформаційного суспільства, де інформація – це не тільки знання, але й товар і засіб боротьби за “світле майбутнє”. Через засоби масової інформації, аудіо-, відео-, фотопродукцію, мережу Інтернет, публічні заходи у державі розповсюджується не лише конструктивна, але й деструктивна інформація. Саме остання становить загрозу для національної безпеки України й інших держав, так як за її допомогою може здійснюватися незаконний вплив на психіку та свідомість окремих індивідів чи соціальних груп, унаслідок чого їхня діяльність здатна завдати значної шкоди національним інтересам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання інформаційно-психологічного впливу на індивідів із метою зміни їх поведінки та/або світогляду в певному напрямі є предметом вивчення українських і зарубіжних учених. Різні аспекти цієї проблеми досліджують фахівці у сферах військової справи, національної безпеки та оборони, політології, правоохоронної діяльності, психології, соціології, юриспруденції, зокрема В. Горовий, О. Довгань, Я. Жарков, С. Кара-Мурза, І. Котюк, Л. Компанцева, Л. Леонтєва, Ю. Нікітін, Е. Хоффер, В. Петрик, К. Поппер, Г. Почепцов, В. Шепітько.

Опрацювання робіт, присвячених проблемі психологічної безпеки особистості в інформаційному просторі, дає підстави стверджувати, що науковці у процесі її розроблення надто мало уваги приділили питанню протидії використанню екстремістами інформаційно-психологічних технологій з метою розширення своєї соціальної бази та протидії з опонентами, у тому числі державою. Саме тому це питання і стало предметом нашого наукового пошуку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Загальновідомо, що будь-яку життєву ситуацію можна по-різному описати й інтерпретувати. Уміло підібрані аргументи і факти дозволяють сформувати діаметрально протилежне сприйняття окремими індивідами або соціальними групами одного і того ж явища чи події, результатом чого стане різна поведінка. Вивчення практики реалізації права на інформацію свідчить, що на сьогодні надзвичайно актуальною є проблема забезпечення повноти та якості розповсюджуваної інформації.

Сучасне інформаційне середовище містить значну кількість матеріалів екстремістського характеру, які використовуються з метою заподіяння шкоди як окремим індивідам, так і суспільству загалом, причому обсяг такої інформації невпинно зростає. Це зумовлено, насамперед, тим, що серед учасників інформаційних відносин є особи з девіантною поведінкою, у тому числі екстремісти. За відсутності цензури екстремісти (поодинокі чи в складі відповідних угруповань), зловживаючи правом на інформацію та демократичними цінностями, самостійно або через третіх осіб майже безперешкодно пропагують власні ідеї, хизуються своїми досягнен-

нями, поширюють чутки, займаються агітацією та розповсюджують матеріали деструктивного характеру, наприклад дезінформаційні.

Головною метою інформаційно-психологічних операцій екстремістів є збільшення кількості своїх активних і пасивних прихильників. Вони застосовують різноманітні види і способи інформаційно-психологічного впливу на громадян, щоб сформувати в останніх новий світогляд або використати існуючий для подальшого програмування їхньої діяльності у вигідному для себе руслі. Такі дії неминуче призводять до ескалації соціальних конфліктів і збільшують кількість правопорушень у різних сферах суспільного життя. У зв’язку з цим дуже важливо, щоб у державі існувала ефективна система протидії інформаційній діяльності екстремістів.

Формулювання цілей статті. Основною метою нашого дослідження є висвітлення проблем негативного інформаційно-психологічного впливу екстремістів на психіку та свідомість індивідів, а також недосконалість сучасних підходів до протидії екстремізму в умовах інформаційного суспільства.

Для реалізації вказаної мети необхідно: з’ясувати сутність права на інформацію, його зміст та обсяг; проаналізувати міжнародні стандарти обмеження свободи інформації; виявити причини, умови і наслідки негативного інформаційно-психологічного впливу екстремістів у соціумі; розробити пропозиції щодо протидії публічному розповсюдженню екстремістами інформації деструктивного характеру.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Право на інформацію є основоположним невід’ємним і невідчужуваним правом людини, гарантованим, зокрема, Загальною декларацією прав людини 1948 року (стаття 19) [2], Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (стаття 10) [3], Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 року (стаття 19) [4], Конституцією України (статті 31, 32, 34, 50) [5].

Право людини на інформацію включає право знати про створення і функціонування усіх інформаційних систем, які хоча б якимось чином дотичні до сфери її особистого життя або інформації про цю чи інші сфери її життєдіяльності; право давати згоду на збирання інформації, що має особистий характер, для соціально-економічних, культурних та інших соціальних цілей; право перевіряти достовірність такої інформації і спростовувати недостовірну інформацію як в адміністративному, так і в судовому порядку; право на доступ до зазначеної інформації з метою її перевірки, отримання необхідних довідок; право знати про використання цієї інформації, суб’єктів і цілі такого використання; право на розміщення відомостей про себе у відповідних інформаційних системах; право на достовірну інформацію про стан навколишнього середовища; право на достовірну фінансову інформацію тощо [6, с. 122].

Фундаментальність права на інформацію полягає в тому, що воно безпосередньо сприяє реалізації та захисту всіх інших законних прав, свобод та інтересів людини, а також добросовісному виконанню покладених на неї обов'язків. Відсутність належного обсягу необхідної інформації ускладнює або взагалі унеможлиблює участь особи у правовідносинах у різних сферах суспільного життя. Вважаємо, що брак інформації, особливо юридичнозначимої, неодмінно призведе до фактичного обмеження правового статусу особи в суспільстві й державі.

У ХХІ столітті свобода шукати, одержувати, передавати і використовувати інформацію для створення, нагромадження і поширення знань має істотне значення для інформаційного суспільства [7]. Однак свобода інформаційної діяльності не є абсолютною. Так, світове співтовариство допускає законодавче обмеження права на інформацію в інтересах забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання правопорушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав громадян, для запобігання розголошення інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [3; 4].

На нашу думку, таке обмеження є необхідним, оскільки за його відсутності право на інформацію, як і багато інших прав, може перетворитися на свавілля, що знівелює саму сутність цього права та спричинить руйнацію суспільного і конституційного ладу в будь-якій державі.

Розглядаючи справу "Ербакан проти Туреччини" (Erbakan v. Turkey), Європейський суд з прав людини у Рішенні від 6 липня 2006 року зазначив, що толерантність і повага до рівної гідності всіх людей є підвалинами демократичного і плюралістичного суспільства, та вказав, що в окремих демократичних суспільствах можуть бути визнані необхідними заборона або санкції стосовно всіх форм висловлювань, які пропагують, розпалюють, сприяють або виправдовують ненависть, викликану нетерпимістю (у тому числі релігійною), у разі, якщо всі "формальності", "умови", "обмеження" або "санкції" є пропорційними законній меті (пункт 56) [8].

Обмеження свободи висловлювань передбачене також у положеннях Йоганнесбурзьких принципів національної безпеки, свободи висловлювань і доступу до інформації, якими встановлено, зокрема, що людина може бути покарана за висловлювання як таке, що загрожує інтересам національної безпеки, якщо уряд зможе продемонструвати, що воно містить заклики до насильницьких дій, може призвести до цих дій, а також що існує прямий і безпосередній зв'язок між зазначеним висловлюванням і ймовірністю або виникненням насильницьких дій (принцип 6) [9].

В епоху інформаційного суспільства багато екстремістських угруповань суттєво підвищили свій рівень знань, розширили технічний арсенал, зміцнили організаційну спроможність

та поглибили інфраструктуру. Це дало їм ще більше можливостей для оприлюднення інформації щодо власної діяльності. Вміло поєднуючи й інтерпретуючи факти та події, екстремісти в явний або, як правило, прихований спосіб впливають на внутрішній світ людей з метою залучення їх до своїх лав, зменшення кількості противників. По суті, здійснюється маніпуляція свідомістю, тобто, як стверджує С. Кара-Мурза, відбувається програмування уявлень і прагнень мас, їх настроїв та психічного стану для забезпечення поведінки, яка необхідна тим, хто володіє засобами маніпуляції. Вказаний учений так пояснює сенс маніпуляції: "Ми не будемо тебе змушувати, ми вліземо до тебе в підсвідомість і зробимо так, що ти сам захочеш" [10, с. 14, 38]. Використовуючи різноманітні види і способи інформаційно-психологічного впливу, екстремісти намагаються переформатувати світогляд індивідів із подальшим їх використанням у неправомірних цілях. У зв'язку з тим, що значна частина соціуму не підготовлена до протистояння інформаційно-психологічним атакам, виникає об'єктивна необхідність у запровадженні легітимних механізмів протидії такій діяльності з боку екстремістів.

Держава не може стояти осторонь проблем забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості, під якою науковці розуміють стан захищеності психіки людини від негативного впливу, який здійснюється шляхом упродовження деструктивної інформації у свідомість та/або підсвідомість людини, що призводить до неадекватного сприйняття нею дійсності [11, с. 45]. На наше переконання, органи публічної влади та інститути громадянського суспільства мають відігравати значну роль у недопущенні масового публічного розповсюдження шкідливої інформації, у тому числі екстремістського характеру, а також у подоланні (або мінімізації) його негативних наслідків. Загалом вирішення цієї проблеми є складовою розроблення механізму забезпечення інформаційної безпеки та інформаційного суверенітету держави, однак через брак ресурсів і нерозуміння її важливості їй не приділяється належної уваги як в Україні, так і в багатьох інших державах світу. Крім того, існують певні застереження щодо доцільності регламентування інформаційної сфери. Окремі науковці побоюються, що таке втручання не сприятиме розвитку демократії та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина [12, с. 26].

Ми вважаємо, що на сьогодні система протидії інформаційним загрозам є невід'ємною умовою існування демократичного суспільства, адже населення жодної держави не убезпечене від інформаційно-психологічного впливу з боку екстремістів, терористів, релігійних сект тощо. Дійсно, надмірний, необмежений контроль за реалізацією права людини на інформацію може призвести до побудови авторитарного чи тоталітарного режиму, проте, на нашу думку, впровадження ефективного механізму стримування і противаги здатне звести такий ризик до мінімуму і забезпечити належне функціонування цієї системи.

У сучасних умовах екстремістські угруповання здійснюють спеціальні інформаційні операції, спрямовані на широку аудиторію, через власні мережі легальних і нелегальних видавництв, радіостанцій, телеканалів, а також періодичних видань, сайтів у мережі Інтернет тощо. Зазвичай подана ними інформація не містить прямих закликів до насильства щодо представників конкретної соціальної групи, однак вона подається у спосіб, який спонукає її споживачів до активних протиправних дій стосовно таких осіб. Більше того, непоодинокими є випадки не тільки заохочення до насильницьких дій, але й регламентації порядку їх організації та здійснення.

Як приклад можна навести англомовний журнал "Inspire", який, за повідомленнями комісара Європейського Союзу з внутрішніх справ Сесілії Мальмстрем, фінансується "Аль-Каїдою" та використовується цією організацією як інструмент пропаганди з метою вербування членів терористичних груп. Із його статей можна дізнатися про виготовлення бомби в домашніх умовах або про те, як здійснити теракт, не маючи доступу до вогнепальної зброї [13]. Ще один приклад – фільм "Невинність мусульман", що став одним із поштовхів до розпалювання інформаційно-психологічної війни між арабськими країнами і Заходом. У ньому дискредитується образ пророка Мухаммеда, ставиться під сумнів Коран і, як наслідок, легітимність ісламу як релігії. Вказаний екстремістський матеріал, який фактично є актом провокації, можна розглядати як сплановану спецоперацію в рамках інформаційно-політичної війни або як спонтанну інформаційну атаку, підтримувану зацікавленими особами. Поява названого фільму серйозно образила релігійні почуття мусульман, через що відбулися напади на американські посольства в різних державах. У Лівії в результаті такого конфлікту був убитий глава дипломатичної місії США Крістофер Стівенс і троє співробітників посольства [14, с. 100, 102].

Значні обсяги матеріалів екстремістського характеру зосереджено також у мережі Інтернет. Так, Націонал-демократична партія Німеччини, яку вважають праворадикальною, публікує свої ідеї у заснованій нею ж інтернет-газеті "Volksdeutsche Stimme" ("Голос німецького народу") [15]. Для оперативного донесення необхідної інформації до якомога більшої кількості людей екстремістські угруповання створюють відповідні сайти, реєструють свої облікові записи у популярних соціальних мережах, розміщують відеоматеріали на хостингу YouTube.

Розповсюдження екстремістських матеріалів може бути спрямоване навіть на дитячу аудиторію. Супутниковий телеканал "Al-Aqsa", підконтрольний палестинському рухові ХАМАС, започаткував цикл дитячих передач, у яких малолітня телевізійна ведуча Сара Бархун учить дітей слідувати законам ісламу, боротися з Ізраїлем і чистити зуби. У дитячій передачі "Завтрашні першопрохідці" ("Піонери майбутнього") вигаданий персонаж Фарфур, схожий на Міккі Мау-

са, роз'яснював юним телеглядачам сенс молитви в мечеті та важливість вживання молока. У кожному сюжеті були включені тези про панування ісламу, про ненависть, яку потрібно відчувати до Ізраїлю та США, і про необхідність підтримувати "збройний опір". Цей персонаж також у прямому ефірі співав про дітей, які озброюються автоматами і долучаються до боротьби за світове панування ісламу. Крім того, створюються спеціальні відеоролики, в яких герої зується смерть дітей-шахідів. За твердженнями А. Костіхіна, короткий відеозапис про 12-річного Мухаммеда аль-Дурома, який загинув під час перестрілки між палестинськими бойовиками та ізраїльськими військовими (ймовірно, випадково), зробив його найвідомішим місцевим шахідом. З моменту появи цього запису як мінімум троє палестинських підлітків-смертників написали прощальні листи [16].

Пошук нових adeptів екстремізму відбувається у середовищі багатьох соціальних груп. За допомогою екстремістських матеріалів різного спрямування та змісту виявляються індивіди, які прямо чи опосередковано схильні до екстремістської поведінки. Це зумовлено тим, що передумови такої поведінки, як стверджує М. Ях'яєв, існують не тільки у соціокультурному середовищі, а й усередині самої людини, вони багато в чому визначаються її психофізіологічними характеристиками [17]. Уміло використовуючи особливості внутрішнього світу індивіда, його соціально-економічний статус, морально-психологічний стан тощо, екстремісти шляхом застосування різних інформаційно-психологічних технік намагаються сформувані та/або розвинути у нього екстремістський світогляд і, як наслідок, залучити його до протиправної діяльності.

Дослідження наслідків впливу екстремістських матеріалів на людину дало О. Оселкову підстави стверджувати, що такі матеріали:

- обумовлюють зміну емоційного стану людини, знижують рівень вираження таких станів, як "радість", "легка ейфорія", "комфорт", "веселий", "гарний настрій", "щасливий", "життєрадісний", "захоплений", "оптимістичний", "розслаблений", "байдужий", "спокійний", "повний надій", "задоволений", водночас підвищуючи (стимулюючи) такі стани, як "сум", "поганий настрій", "нешасний", "похмурий", "розчарований", "песимістичний";

- спричиняють зростання показників відкритої агресії, у першу чергу, за рахунок пригнічення механізмів пристосовування до конфліктних ситуацій як у тих осіб, яким притаманні виражені інтолерантні установки, так і в тих, хто їх не має;

- не тільки підвищують рівень інтолерантності, але й формують негативне ставлення до певних соціальних груп та агресивні установки щодо них [18, с. 19–20].

Нерідко екстремістські угруповання приховують свою діяльність, позиціонуючи себе як благодійні, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі та релігійні організації. Під добросовісним

гаслом надання допомоги у задоволенні різноманітних побутових і духовних потреб вони заманюють осіб із нестійкою, несформованою або слабкою психікою (наприклад, людей похилого віку, маргіналів, молодь) і програмують їх свідомість для подальшого засвоєння ними відповідної екстремістської ідеології. Так, Л. Халіуліна, проаналізувавши судову практику в справах щодо протидії екстремізму в Російській Федерації, встановила, що керівники окремих екстремістських організацій залучають до своїх лав людей під приводом вивчення "справжнього" ісламу, в той же час не розкриваючи найменувань і справжніх цілей організації, від імені якої вони проповідують екстремістські ідеї [19]. Аналогічною, на наш погляд, є ситуація щодо інших організацій, які поширюють фундаменталістські ідеї різного конфесійного спрямування, а також псевдорелігійні вчення. Крім того, певну небезпеку становлять гуртки, що пропагують військово- чи спортивно-патріотичне виховання молоді, оскільки вони також намагаються програмувати своїх членів відповідно до власних цілей, у тому числі для ведення інтенсивної боротьби з інакомислячими.

За своєю природою екстремістська діяльність передбачає активні дії (спротив законним вимогам представників органів публічної влади, пошкодження майна фізичних чи юридичних осіб, вбивство опонентів або нанесення їм тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, хуліганські дії тощо), які охоплюються різними складами правопорушень. Разом із тим дії екстремістів щодо популяризації ідеологічних засад їх функціонування, як правило, не виходять за межі, встановлені законодавством про свободу слова, світогляду і віросповідання, право на інформацію та мирні зібрання тощо. На сьогодні демократичний підхід щодо заборони цензури зумовив фактичну відсутність контролю за змістом матеріалів, оприлюднюваних екстремістами в інформаційному просторі. Це дало останнім можливість розповсюджувати шкідливу інформацію, яка використовується для деструктивного впливу на свідомість людей із метою їх залучення до протиправних дій екстремістського чи терористичного спрямування.

У зв'язку з викладеним, вважаємо, що в державі має існувати дієвий механізм протидії негативному інформаційно-психологічному впливу екстремістів. Безумовно, цей механізм повинен включати систему як гласних, так і негласних дій суб'єктів, уповноважених забезпечувати національну безпеку держави, однак він у жодному разі не може бути використаний для обмеження прав і свобод людини і громадянина у спосіб, який нівелював би їхню сутність, робив їх декларативними. Названий механізм має діяти відповідно до чітких процедур, визначених виключно у законі, з обов'язковим дотриманням принципу верховенства права.

На нашу думку, першочерговим кроком у протидії негативному інформаційно-психологічному впливу екстремістів повинно бути ство-

рення комплексної освітньої програми для різних вікових груп, яка розкривала б сучасні проблеми існування людини в інформаційному просторі. Для середніх освітніх, професійно-технічних, вищих і післядипломних закладів освіти слід розробити відповідні навчальні курси, в межах яких висвітлювалися б правові основи обігу інформації, її вплив на життя людини, демократичні стандарти обмеження права на інформацію, особливості роботи з різними базами даних, види і способи інформаційно-психологічного впливу на людей, основні механізми протидії цьому впливу. Вважаємо, що зазначені курси допоможуть слухачам виробити алгоритми пошуку необхідної інформації, навички її критичного аналізу й осмислення.

Крім того, у зв'язку із всеосяжністю глобалізаційних процесів у освітніх закладах різного рівня доцільно запровадити додатково або поглибити вивчення сучасних релігійних течій та основ етнонаціональної політики. Такий захід дозволить розширити світогляд слухачів, сформувати у них установки на мирне співжиття з різними соціальними групами та допоможе знизити рівень агресії щодо інакомислячих.

Важливим елементом у механізмі протидії розповсюдженню екстремістських ідеологій є забезпечення самореалізації людей шляхом розвитку їхніх здібностей. Цього можна досягнути, насамперед, через мережу наукових, технічних, спортивних, художніх, музичних та інших закладів, яка має органічно поєднуватися із системою професійного працевлаштування осіб. Ми переконані, що індивіди, які зайняті справою, що приносить їм задоволення, менш схильні до засвоєння навіюваних їм екстремістських установок.

Оскільки поширення ідеологій екстремізму здійснюється у різних формах, необхідно створити механізми моніторингу (не цензури) інформаційних потоків, особливо мережі Інтернет. Мають бути розроблені чіткі демократичні параметри обмеження свободи слова та будь-якої інформаційної діяльності з метою захисту психічного здоров'я населення, забезпечення громадського порядку та національної безпеки, протидії спеціальним інформаційним операціям екстремістів, недопущення маніпулювання поведінкою та свідомістю громадян із неправомірною метою. Також потрібно встановити жорстку юридичну відповідальність за здійснення протиправної інформаційної діяльності, особливо для представників засобів масової інформації. Водночас вказаним обмеженням має кореспондувати ефективний правовий механізм, який унеможливило б зловживання з боку відповідних органів публічної влади та охоплюватиме, зокрема, повноваження інститутів громадянського суспільства стосовно контролю за діяльністю посадових і службових осіб у цій сфері, а також відповідальністю цих осіб за порушення законодавства про свободу слова та інформації.

У зв'язку з тим, що функціонування окремих екстремістських організацій може підтримуватися внутрішніми та/або зовнішніми сила-

ми (політичними чи державними інститутами, промислово-фінансовими групами, громадськими організаціями), очевидно є необхідність налагодження на території держави взаємодії між різними військовими формуваннями, правоохоронними, контролюючими та іншими органами державної влади й місцевого самоврядування з метою обміну контррозвідальною, обліково-довідковою, оперативною, розвідальною, статистичною, фінансово-кредитною та іншою інформацією стосовно суб'єктів, які своєю діяльністю можуть завдати реальної шкоди національній безпеці держави. Для цього доцільно створити єдиний банк даних, який буде знаходитися у розпорядженні, наприклад, Ради національної безпеки і оборони (або аналогічної за функціональним призначенням структури). Аналіз інформації, що зберігатиметься в цьому банку даних, дозволить своєчасно виявляти осіб та організації, що залучені до екстремістської діяльності або сприяють її здійсненню, та виробляти рекомендації для компетентних органів щодо способів реагування відповідно до ситуації, що склалася.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Через стрімкий розвиток інформаційних технологій і глобалізаційні процеси, проблема негативного інформаційно-психологічного впливу екстремістів на соціум стала надзвичайно актуальною. Найбільш гостро вона відчувається у країнах, які перебувають на етапі демократичних перетворень та економічного відродження. Громадяни цих держав мають слабку психіку, зруйнований світогляд і переживають кризу цінностей та життєвих установок, що робить їх уразливими до інформаційних атак екстремістів, особливо професійних, з метою неправомірного програмування їхньої діяльності у руслі, вигідному для екстремістських угруповань та їх лідерів. У зв'язку з наведеним, вважаємо, що в державі має функціонувати комплексна програма протидії негативному інформаційно-психологічному впливу екстремістів, яка встановить чіткі демократичні нормативні засади функціонування інформаційного середовища, а також охоплюватиме питання щодо забезпечення психічного здоров'я населення, підвищення рівня його зайнятості та правової культури.

Проведене дослідження дає можливість викремити нові напрями подальшого наукового розроблення проблеми протидії екстремізму, а саме: вивчення питань використання мережі Інтернет в екстремістській діяльності та аналіз практики окремих органів державної влади України стосовно недопущення проявів екстремізму.

Список використаних джерел

1. Леонтєва Л. Проблема протидії інформаційно-психологічному впливу в сучасних умовах / Л. Леонтєва // Людина і політика. – 2004. – № 4. – С. 65–73.
2. Загальна декларація прав людини (офіц. пер.) : Декларація прийнята і проголошена в Резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (офіц. пер.) : Конвенція прийнята Радою Європи 4 листоп. 1950 р., м. Страсбург / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (офіц. пер.) : Пакт прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 груд. 1966 р., м. Рим. Док. А/RES/2200 А (XXI) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
5. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96–ВР / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254 %D0 %BA/96-%D0 %B2 %D1 %80](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80).
6. Чомахашвілі О. Ш. Право громадянина на інформацію / О. Ш. Чомахашвілі // Юрид. журнал. – 2005. – № 8. – С. 121–123.
7. Декларація принципів “Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті” : Декларація Всесвітньої зустрічі на вищому рівні з питань інформаційного суспільства від 12 груд. 2003 р., м. Женева. Док. WSIS-03/GENEVA/DOC/4-R / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://www.itu.int/dms/pub/itu-s/md/03/wsis/doc/PDF-R.pdf](https://www.itu.int/dms_pub/itu-s/md/03/wsis/doc/PDF-R.pdf).
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі “Ербакан проти Туреччини” (Erbakan v. Turkey) від 6 лип. 2006 р. № 59405/00 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx>.
9. Йоханнесбургские принципы. Национальная безопасность, свобода выражения мнения и доступ к информации : Принципы, приняты 1 окт. 1995 г., г. Йоханнесбург / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://cyberpeace.org.ua/files/ii_c_6.pdf.
10. Кара-Мурза С. Г. Власть манипуляции / С. Г. Кара-Мурза. – [2-е. изд.]. – М. : Академ. Проект, 2009. – 308 с.
11. Жарков Я. Небезопасности личности в информационном пространстве / Жарков Я., Дзюба М., Петрик В. // Юрид. журнал. – 2007. – № 2. – С. 45–57.
12. Кушакова-Костицька Н. В. Інформаційні права людини в Україні : правомірні та неправомірні обмеження / Н. В. Кушакова-Костицька // Проблеми вдосконалення правового регулювання щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина в Україні : матеріали V-ї Регіон. міжвуз. наук. конф. (Івано-Франківськ, 16 квіт. 2004 р.). – Івано-Франківськ, 2004. – С. 20–26.
13. Frankfurter Rundschau : Европа не застрахована от экстремизма / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dw.de/frankfurter-rundschau-европа-не-застрахована-от-экстремизма/a-17363290>.
14. Тагильцева Ю. Р. Экстремистские материалы как инструмент информационно-психологической войны / Ю. Р. Тагильцева // Политическая лингвистика. – 2012. – № 3 (41). – С. 99–102.
15. Вайц В. Немцы-переселенцы в сетях правых радикалов [Электронный ресурс] / В. Вайц. – Режим доступа : <http://www.dw.de/немцы-переселенцы-в-сетях-правых-радикалов/>.
16. Костихин А. А. Использование ХАМАСом интернета, телевидения и мультипликации для пропаганды на детскую аудиторию [Электронный ресурс] / А. А. Костихин. – Режим доступа : <http://www.iimes.ru/?p=7091>.

17. Яхьяев М. Я. Истоки и причины существования экстремизма как негативного социального явления [Электронный ресурс] / М. Я. Яхьяев. – Режим доступа :

<http://www.ekstremizm.ru/biblioteka/knigi/item/684-lichnostno-psihologicheskie-korni-ekstremizma>.

18. Оселков А. А. Психологические особенности влияния на студентов высших учебных заведений материалов экстремистской направленности [Текст] : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.06. / А. А. Оселков. – Ростов-на-Дону, 2011. – 23 с.

19. Халиуллина Л. И. Экстремизм. Обзор судебной практики за последние годы [Электронный ресурс] / Л. И. Халиуллина. – Режим доступа :

<https://rospravosudie.com/society/extremizm>.

В статье освещается проблема незащищенности граждан от информационно-психологического воздействия экстремистов. На основании анализа информационной среды установлено, что экстремисты манипулируют информа-

цией с целью расширения своей социальной базы. Авторы указывают на необходимость существования в государстве эффективного механизма противодействия публичной информационной деятельности экстремистов.

The article deals with the problem of insecurity citizens from the information-psychological influence of extremists. On the basis of the information environment found that extremists manipulate information in order to expand their social base. The authors indicate the necessity of existence an effective mechanism for combating extremist's public information activities in the state.

Статья надійшла до редакції журналу 14 листопада 2014 року.